

Od Marijedvorske krave se namolze na dan 8, od Muriške kacih 7 bokalov mleka, ki pa ni vodeno, kakor holandskih krav, ki dajo na dan 7—10 bokalov, ampak je jako mastno in daje obilo masla, vzlasti mleko Muriških krav. Marijedvorske in Muriške krave jako dolgo molzejo, švicarske pa kaj kmalu prisušé in malo mleka imajo. Manj mleka nego od Marijedvorskimi ali Muriškimi se namolze od Pincgavskih, še manj pa od malih brezastih krav, ki so jako pripravne za više hribe. Te brezke, ki se nahajajo po štajarskih hribih, dajo 4 do 5 bokalov prav dobrega mleka na dan.

Za vožnjo so najboljši Muriški voli. Tako ti pa gré z vozom ali z brazdo Muriški sivec, kakor bi pihal; pa tudi klanca se ne vstraši, kakor tudi kamenja ne, kajti on ni mehkonog. V vožnji bi ga utegnili presegati le ogerski rogina.

Tako jak in ognjen za vprego Marijedvorski volni, ker je slabših parkljev, še slaběji je Holandski.

S tem spisom toraj želim doseči to, da bi si naši živinorejci omislili goved Muriškega in Marijedvorskega rodú, ker zeló težko bi bilo dobiti goveji rod, kojega koristne lastnosti bi se tako soglasno in v visoki stopinji strinjale, kakor pri onih dveh, vzlasti pri Muriškem. Na to živino naj se obrača največ pozornosti, a ne na drugo, ki je slabéjša od te za naše namene in je veliko dalje od nas. *)

Ker upam, da moje vrste ne bodo „bob v steno“, želim često svetovati v bodočnosti svojim rojakom, kako bi se sploh dalo priti z umom do zboljšanja v živinoreji med Slovenci. Prav tako mislim tudi o ostalih panogah kmetijstva. — Naprej!

Podučne stvari.

Stenografija ali umetnost

za človekom tako hitro pisati, kakor on govori.

Zgodovinska črtica.

Čas je denar! Ta pregovor imajo že davno Amerikanci, pa tudi v Evropi od leta do leta več veljave dobiva. Brez časa se ne dá nobeno delo dovršiti; če pa ti delo plačam, imaš temveč zaslužka, čem hitreje si dodelal stvar. Naloga omike pa je, potov in pomočnikov najti, da si pridobimo več časa. To veljá tudi od pisanja. Če bi govornik — bodi-si v srenjskem ali deželnem zboru — tako počasi moral govoriti, da bi za njim navadni pisar mogel zapisati kakor on govori in potem to drugi morejo brati, ki niso bili priča, pretaklo bi ur in ur veliko, in tako bi se zgubilo časa veliko, zavoljo tolikega časa pa bi bila zguba na več strani.

Naši kmetiški ljudje in drugi, ki pridejo včasih v deželni zbor poslušat, zapazili so gotovo, da v sredi zbornice okoli mize sedijo trije ali štirje gospodje, ki zapisujejo to, kar govorniki govorijo; al tega menda niso vedeli, da ne pišejo tako, kakor se navadno piše, ampak da se poslužijo tiste posebne okrajšane in hitre pisave, ki se stenografija imenuje.

Zato so modri ljudje že davno na to mislili, kako bi bilo mogoče pisavo tako okrajšati, da, kakor govornik govori, se tudi za njim piše. In če se govor na papir dene tako, kakor ga je govornik izustil, kako važno je to večkrat! Z navadno pisavo pa to, kakor smo gori rekli, nikakor ni mogoče. To je le mogoče po

*) Zanimati pa ne smemo izvrstnih Belanskih (Möllthaler) goved, ki so se mnogim našim gospodarjem v Ljubljani in tudi drugod po Kranjskem prikupila tako, da ne bi jih opustili po nobeni ceni. Sploh v primerjanji goved z govedi glej „Nauk o umni živinoreji“, spisal dr. Jan. Bleiweis, razjasnjen s podobami“.

Vred.

tisti pisavi, ki se okrajšana pisava (stenografija *) imenuje.

Stenografija ni znajdba še le od včeraj. Že v svetem pismu zadevamo na vrstice, ki nam pričajo, da so poznali okrajšano pisavo. Tako na priliko se od Baruha pripoveduje, da „je ves govor Jeremija s tinto v neko knjigo zapisal in da se zarad tega ljudstvo zeló čudilo“. — Tudi Grki so se posluževali neke okrajšane pisave, kar je razvidno iz spiskov, v katerih se omenjajo tahygrafi**) (hitropisci) in semiografi (to je, ljudje, ki z znamenji pišejo. — Rimljani so se največ posluževali stenografije, kajti vsak govor v starejšinstvu (senatu) ali v sodnji je bil zapisan z okrajšano pisavo, to je, tako imenovanimi „tironskimi pismenkami“. Pozneje ob času rimskega cesarstva, se je ta pisava celó v šolah učila. Tudi pozneje je tako imenovani kratkopis, in to posebno pri cerkvenih učnikih, bil v velikih časih.

Pod papežem Julijem II., ko so se vede in znanstva začele vzdigovati, se je med drugim tudi stenografija zopet na dan spravila, ktera je pred njim že zeló pozabljena bila, in sicer po učenjaku Bembo-tu, ki vzajemno z družimi učenimi možmi je prvi stenografijo v nekako sistemo vredil. Prav gotovih načel pa vendar niso mogli ustanoviti, kajti v Bembovi sistemi se nahajajo kapitalne, uncialne, minuskalne in kurzivne, da! celó grške pismenke. Ta znamenja so stisnili v eno podobo (monogramatizovali). Polovične pismenke zaznamujejo včasih cele slovke in besede, različni pojmi se izražujejo z enacimi znamenji. Čeravno je ta sistema bila zeló pomanjkljiva, rabili so jo vendar več časa. Pozneje pa se je vendar opustila in bistrim Angležem gré čast, da so iznašli stenografijo, prosto okorno tironiške pisave, pa vendar za rabo pripravno. Iznajdenik angleške stenografije se imenuje učenjak Willis, ki je v 2. polovici 16. stoletja živel. Za njim je leta 1588. dr. Breigt stopil z novo stenografično sistemo pred svet, ktero je posvetil kraljici Elizabeti. Čeravno znajdbi Willis-a in Breigt-a nikakor niste bili popolni, vendar sta ta dva učenjaka storila precejšnji korak naprej, in od tega časa so se Angleži nekako strastno poprijeli izobraženja in boljšanja stenografije. Neprenehoma so hodili na dan resni ali le domišljeni popravki „kratke roke“ — tako namreč Angleži imenujejo stenografijo. Angleži štejejo blizo 50 učenjakov, ki so skladali in učili stenografijo! Al pravilo, da umetnije le po velicih ovinkih dospejo do cilja popolnosti, potrdilo se je tudi pri stenografiji. Dolgo je trebalo se boriti z mnogovrstnimi težavami, dokler se je stenografija mogla pozdigniti do više popolnosti. Vzlasti znamenja najti za samoglasnike, bila je silna težava, dokler niso prišli do tega, da samoglasnikov v sredi besed ni treba izrazovati s pismenkami, ampak naj se zaznamjajo s soglasniki, če je treba zeló na kratko jih izraziti. Tako je bila stvarjena podlaga, na kateri se je dalo vspešno naprej zidati. Stenografija angleška se je znebila pozneje mnogih napak in učeni Mavor, ki veljá Angležem za prvega mojstra, je izdal velecenjeno knjigo pod naslovom „Universal-Stenography“; njega pa Nemci tako malo poznajo, da Taylor-a povzdigujejo na prvo mesto angleških stenografov. Vlada angleška je podpirala nauk o tej vednosti tako, da ga je dala učiti celó v nižih šolah.

V tem času, ko so stenografijo Angleži že močno rabili, je drug svet še malo znanosti imel o njej. Še le francoska revolucija jo je preselila po svetu, ki je

*) Stenos je grška beseda, ktera pomeni to, kar slovenska: tesno, stisnjeno, okrajšano.

**) Tachys je tudi grška beseda in pomeni to, kar slovenska hitro.

spoznal živo potrebo hitropisja. Dupont, Thevenot in Bertin so drug pred drugim delali za zboljšanje te pisave. Kmalu je bila tudi v šole vpeljana.

Nemčija je še le pozno prikoračila za Anglijo in Francijo in to še le ob koncu preteklega stoletja. Šem ter tje so sicer nekteri skušali stenografiti, al v širje kroge ni prišla ta veda. Prvi, ki se je je krepkeje lotil, je bil Bušendorf. On je potegnil seboj prof. Wolke-a v Peterburgu, ki pa je le v ruskem jeziku pisal. Leta 1796. je Mosengel z nemško stenografijo stopil na svetlo, za njim se je Horstig krepko poprijel; al on je gledal bolj na lepoto kakor na jasnost pisave, za njim pa je Leichtlen marljivo delal za napredek o stenografiji. Še le Gabelsberger, ki je že leta 1819. začel obdelovati stenografično polje, je 1834. leta na svetlo dal svojo sistemo, s katerim se je nova stenografija pričela, vendar ga je s svojo novo sistemo prekosil leta 1841. Vilelm Stolze; njegova pravila so: kratka, ročna in zanesljiva pisava, ki se lahko bere; al Gabelsberger ni hotel priznavati teh prednosti Stolzevih; leta 1843. je vendar stopil z „novimi zboljšavami“ na svetlo. Leta 1867. je pruska vlada ukazala, naj se skusijo stenografi po Gabelsbergerjevi in po Stolzevi pisavi v hitropisji, in zmagali so Stolzevci. Zato je Stolze 1852. l. dobil službo predstojnika stenografične pisarne v državnem zboru pruskem. Po Nemškem vlada zdaj Stolzetova stenografija.

Kdor pa nemški zna stenografiti, ne more potem kar naravnost stenograf biti za slovansko pisavo, ker je razloček med to in uno. Z veseljem smo opazovali prizadevanje, da se tudi sistema za slovansko stenografijo ustanovi, al še nimamo do danes navoda za to, ki nam je vsak dan potrebniji.

Ozir po svetu.

Koliko pijancev pobere smrt na leto in dan.

Štastika kaže jako žalostne številke o tem vprašanji. Na Angleškem za pijančevanjem umrje vsako leto okoli 50.000 ljudi, med temi 12.000 žensk, — na Nemškem 40.000, na Ruskem 10.000, v Belgiji 4000, na Francoskem 2000, na Španskem 12.000. Vse države v pijanosti pa prekosí Amerika. Po popisu dr. Evcresta je ondi v 5 letih pomrlo 300.000 pijancev, ktere je žganje pod zemljo spravil.

Samoumori na Dunaji leta 1871.

Lansko leto si je na Dunaji 193 ljudi življenje vzelo — predlanskem pa 97. Bilo je moških 158, žensk 35. Najstareji samoumoric je bil starec s 74 leti, najmlajši s 14 leti. Med temi se jih je vstrelilo 41, 63 obeslo, 31 v vodo skočilo, 33 zavdalo, 11 z oken skočilo, 9 vrat prerezalo, 3 so se zabodli. Umorjenih pa je bilo lani na Dunaji 8. — Iz vsega se vidi, kako čedalje bolj judovski Dunaj v „liberalni eri“ napreduje — na veselje Tagblattnikom ljubljanskim!

Za frak ne marajo več Nemci.

Od poslednje vojske s Francozom, čegar iznajdba je frak, se je on veliki gospôdi in mnogim drugim nemškim narodnjakom tako zameril, da ga nobeden ne nosi več pri onih svečanostih, v kterih so ga nosili dozdej; kaput je stopil na frakovo mesto. Mi Slovani smo v tem Nemcem naprej.

Koliko časnikov izhaja v Evropi.

S koncem lanskega leta je v Evropi na svetlo hodilo 2766 časnikov: na Francoskem 476, na Angleškem 195, v Avstriji 878, na Nemškem 878 (prav toliko kakor v Avstriji), v Rusiji 68, v Belgiji 62, v Italiji 54,

v Švajci 47, v Holandiji 30, na Švedskem 15, na Danskem 14, na Turškem 14, na Grškem 10, v Srbiji 10, v Rumuniji 8, v Španiji 7.

Šolska postava v Bonn-u.

Pruski gimnazijski dijaki (učenci) v Bonn-u ne smejo po 6. uri zvečer nikamor iz hiše, a v katoliške cerkve še s svojimi starši ne. To vse zabranuje šolski zakon pruski. — Ko bi pri nas taka prepoved bila, oj, to bi kričali Tagblattniki! Pri kulturonosnih Nemcih je to v navadi, vsaj so nam naprej za sto let!

Dopisi.

Iz Brna 12. jan. * — Kakor Vam je znano, propali smo tukaj pri zadnjih volitvah in zdaj nas nasprotniki veselo tepó. Slava Vam Kranjcem, Vi ste zmagali; al da Vam življenje ne bode preveč mirno, tepete se, kakor beremo, med seboj. Dobri Bog Vas varuj notranjih zamot!

Iz Gorice 11. jan. — x+y. — Novo leto me je opomnilo, da sem lani včasih „Novicam“ kaj pisal; bom pa še letos, če mi dovolite.*) Ali bo moje sporočanje redno ali neredno ali znabiti celó nerodno, tega sam ne vem; volja bo vsaki čas dobra. — Zdaj pa, kje in s čem hočem začeti? Z vremenom začnimo — po starem pravilu — morebiti, da si mi med tem misli uberejo. Ves december smo imeli, razen 2 oblačnih, samo lepe dneve; nebo je bilo jasno, kakor ribje oko; mraza ni bilo nikdar več ko — 6° R. (to pa je za nas že nekaj); bili so pa vmes tudi malo da ne jesenski dnevi. Še le zadnje pretekle praznike smo imeli dež; više izmed bližnjih gorá je predvčeranjem sneg pobelil; a vkljub temu je danes zopet tak lep dan, da bi se lahko marc ž njim ponašal. — Vidite, prav sem rekel, da se mi misli uberejo — imam jih že! Kaj je namreč naravniši, ko prestop od natornega vremena k političnemu? Lotimo se ga! Najpred pa je treba ogle dati opazovalna orodja, zrako-, gorko- in vetromere. To so — nikakor se ne čudite! — v prvi vrsti časniki. Kaj! Gorica pa časniki?! Da, poprejšnjih let je bil ta vsklik opravičen. Lahki so imeli svoje časnike v Trstu ali Vidmu, Slovenci smo gledali v Ljubljano. Al zdaj — hm! pogledjte nas, kako smo „štimani“! — zdaj imamo doma vse, česar nam ne manjka. Iz naših dveh tiskarnic izhaja sedem listov; ti so: „Il Goriziano“, „L' Isonzo“ in „Soča“ (politiški*); „Atti e memorie“ in „Gospodarski list“ (kmetijska); slednjič organ tukajšnjega svilorejskega poskusevališča v italijanskem in nemškem jeziku. Poslednjega dvojezičnega lista, kakor tudi „Atti“-ev, nisem že davno videl; moram tedaj verjeti, da — ker jih „strokovnjaki“ izdajajo — so vsi naši nepolitiški časopisi popolnoma v redu. Politiška italijanska časnika („Goriziano“ in „Isonzo“) izhajata po novem letu po dvakrat na teden; v starem letu je izhajal samo „Goriziano“ 2krat, „Isonzo“ le enkrat. Kakošna pa sta ta 2 lista? Da mi ju ne bo treba na dolgo in široko opisovati, mislite si Vašo „Danico“ in pa „Tagblatt“; se ve, da si morate enega nju preoblečenega predstaviti, ali „Danico“ v fraku ali pa „Tagblatt“ v surki. To sta laška dva zvona — pardon! „Isonzo-u“ se ne pristojaja pridevek „zvon“; to je preveč klerikalno. On je tedaj glasilo, budilo ali — motovilo kvintesence goriškega liberalizma, ali bolje, vulgarnega novodobnega liberalizma v Gorici, sinček tržaškega „Cittadino-a“ in brat svojih podobnih mu bratov po

*) Dobro došli! Milo smo Vas že pogrešali.

**) Vvrstil sem jih alfabetično; naj se tedaj nihče ne spotika nad tem redom!

Vred.

Pis.